

MAVZU: ANTONIMIYA HODISASINING LINGVISTIK MOHIYATI

Termiz davlat Pedagogika instituti Tillar fakulteti 401-guruh talabasi

Boysunova Zarina

Gmail: zarina2004aa@icloud.com

Ilmiy rahbar: Xayitova Gulhayo

Tel: +998507704426

Anotatsiya: *Ushbu maqola antonimiya hodisasining lingvistik mohiyati, uning til tizimidagi roli va kommunikativ ahamiyati haqida soʻz yuritadi. Maqolada antonimlarning turli turlari, ularning semantik va stilistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, antonimiya nutqni boyitishda, fikrlarni aniq va taʼsirli ifodalashda qanday xizmat qilishi koʻrsatib oʻtiladi. Tadqiqotda zamonaviy lingvistika nuqtai nazari va amaliy misollar asosida yondashuvlar taqdim etilgan.*

Kalit soʻzlar: *antonimiya, semantika, lingvistika, qarama-qarshi maʼno, kommunikatsiya, stilistika*

Аннотация: *В статье рассматривается лингвистическая сущность феномена антонимии, её роль в языковой системе и коммуникативное значение. Анализируются различные типы антонимов, их семантические и стилистические особенности. Также показано, как антонимия способствует обогащению речи и обеспечивает точное и выразительное выражение мыслей. Исследование основано на современных лингвистических подходах и практических примерах.*

Ключевые слова: *антонимия, семантика, лингвистика, противоположное значение, коммуникация, стилстика*

Abstract: *This article examines the linguistic essence of the phenomenon of antonymy, its role in the language system, and its communicative significance.*

Various types of antonyms, their semantic and stylistic features are analyzed. The study also demonstrates how antonymy enriches speech and ensures precise and expressive expression of thoughts. The research is based on modern linguistic approaches and practical examples.

Keywords: *antonymy, semantics, linguistics, opposite meaning, communication, stylistics*

Til insoniyatning eng murakkab va boy ijtimoiy hodisalaridan biri bo‘lib, u orqali inson o‘z fikrini, his-tuyg‘ularini, bilim va tajribasini boshqalar bilan bo‘lishadi. Tilning asosiy vazifalaridan biri axborotni aniq va tushunarli tarzda yetkazishdir, shuningdek, u fikrni ifodalash, insonning tafakkur jarayonini aks ettirish va ijtimoiy tajribani uzatish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, antonimiya hodisasi lingvistik tahlilda katta ahamiyatga ega bo‘lib, tilning semantik tizimida ma‘no yaratilishi va kommunikativ samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Antonimiya, ya‘ni so‘zlarning qarama-qarshi yoki ziddiy ma‘nolar bilan ifodalanishi, til boyligini oshiradi, nutqni aniq, ta‘sirli va estetik jihatdan boy qiladi. Shu bois, antonimiya hodisasi lingvistika, semantika va stilistika fanlarida alohida o‘rganish obyekti sifatida qaraladi. Antonimiya atamasi lotincha “antonymus” so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, “qarama-qarshi ma‘no” degan ma‘noni bildiradi. Lingvistik nuqtai nazardan, antonimlar so‘zning semantik xususiyatlariga asoslangan holda bir-biriga qarama-qarshi bo‘lgan lug‘aviy birliklardir. Masalan, “katta – kichik”, “issiq – sovuq”, “yaxshi – yomon” kabi antonim juftliklar semantik qarama-qarshilikni aks ettiradi. Antonimlar tilning semantik tizimida ikki asosiy vazifani bajaradi: birinchidan, ular nutqni tushunarli va aniq qilishga xizmat qiladi; ikkinchidan, antonimlar fikrni ta‘kidlash va nutqni ta‘sirchan qilishda yordam beradi.

Lingvistlar fikricha, antonimiya faqat so‘zlar darajasida emas, balki iboralar, gap va matn darajasida ham yuzaga keladi. Masalan, “quvonch – qayg‘u” yoki “baxt

– baxtsizlik” kabi kontseptual antonimlar inson tafakkuri va ijtimoiy tajribasini aks ettiradi, shuningdek, tilni tushunish va ifodalash jarayonida markaziy rol o‘ynaydi. Lingvistik tadqiqotlarda antonimlar turli mezonlarga ko‘ra tasniflanadi. Gradual antonimlar, ya’ni darajali qarama-qarshilar, ma’nosi o‘lchov yoki daraja bilan ifodalanadi. Masalan, “tez – sekin”, “baland – past”, “issiq – sovuq” kabi antonimlar darajaviy farqlar orqali nutqni yanada aniqlik bilan tushunishga imkon beradi. Komplementar antonimlar, yoki to‘liq qarama-qarshilar, esa birining mavjudligi ikkinchisining yo‘qligini bildiradi. Masalan, “tirik – o‘lik”, “bor – yo‘q” kabi antonimlar tushunishni oddiy va qat’iy qiladi. Konvers antonimlar ikki tushuncha o‘zaro bog‘langanida paydo bo‘ladi: biri mavjud bo‘lsa, ikkinchisi avtomatik tarzda aniqlanadi. Masalan, “sotuvchi – xaridor”, “beruvchi – oluvchi” kabi antonimlar ijtimoiy munosabatlarni aks ettiradi. Relativ antonimlar esa nisbiy qarama-qarshilikni bildiradi, ularning ma’nosi kontekstga bog‘liq bo‘lib, “yorug‘ – qorong‘i”, “yaqin – uzoq” kabi antonimlarda bu nisbiylik aniq seziladi. Antonimiya tilning semantik tuzilishida alohida o‘rin tutadi, chunki so‘zning ma’nosi boshqa so‘z bilan bog‘langanda yanada aniqroq va tushunarli bo‘ladi. Masalan, “katta” so‘zi faqatgina “kichik” antonimi bilan birgalikda o‘z ma’nosini yanada oshiradi. Shu nuqtai nazardan, antonimlar semantik kontrast yaratadi, lug‘aviy tizimning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi va tilning semantik barqarorligini ta’minlaydi. Semantik tahlilda antonimiya shuningdek, leksik birliklarning nuqtai nazarini aniqlashga yordam beradi. Lingvistik nazariyalar, xususan strukturalizm va komponent tahlil nazariyasi, antonimlarni so‘zning semantik komponentlarini aniqlash va ular orasidagi qarama-qarshiliklarni o‘rganish vositasi sifatida ko‘radi. Shu bilan birga, antonimiya hodisasi tilning stilistik boyligida ham katta ahamiyatga ega.

U matnni estetik jihatdan boyitadi, fikrlarni ta’kidlash va dramatik effekt yaratishda yordam beradi. Masalan, adabiyotda qarama-qarshi so‘zlar orqali obrazlarni yanada jonli va aniq ifodalash mumkin: “u quvonch bilan to‘la edi, biroq ichida chuqur qayg‘u yashirar edi”. Bu yerda antonimlar psixologik holatning

qarama-qarshiligini tasvirlaydi, shuningdek, nutqni dramatik qilish va o'quvchining diqqatini jalb qilish imkonini beradi. Antonimiya jurnalistika, reklama, nutq san'ati va pedagogik matnlarda kommunikativ vazifani kuchaytiradi, e'tiborni qaratadi va ma'no kontrastini yaratadi. Tilning asosiy vazifasi ma'lumot yetkazish va tushunishni ta'minlashdir. Shu jihatdan, antonimiya nutqni aniq va tushunarli qiladi. Qarama-qarshi ma'nolarni ishlatish orqali nutq muallifi o'z fikrini ta'kidlash, qarama-qarshilikni ochish va tinglovchining diqqatini jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, ta'lim jarayonida antonimlar yordamida kontseptlarni tushuntirish osonlashadi: "Issiq suv – sovuq suv", "Baland daraxt – past daraxt" kabi misollar orqali abstrakt tushunchalar amaliy tajriba bilan bog'lanadi va osonroq tushuniladi. Lingvistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, antonimiya nafaqat til, balki inson tafakkurining asosiy xususiyati bilan ham bog'liq. Qarama-qarshilik tushunchasi inson ongida tasniflash, taqqoslash va abstrakt fikrlash jarayonida yuzaga keladi. Masalan, "yaxshi – yomon" antonimi faqat so'z darajasida emas, balki insonning ijtimoiy va axloqiy qarashlarini ham ifodalaydi, bu esa antonimiyaning psixologik va sotsial ahamiyatini oshiradi. Shu bilan birga, zamonaviy lingvistik tadqiqotlar antonimlarni tahlil qilishda kompyuter lingvistikasidan foydalanadi. Leksik korpuslar va semantik tarmoqlar orqali antonimlarning ishlatilish chastotasi, kontekstga bog'liqligi va turli kommunikativ vaziyatlarda roli aniqlanadi. Bu yondashuv tilni o'rganishda va o'qitishda yangi metodik imkoniyatlar yaratadi, chunki qarama-qarshi tushunchalarni o'rgatish orqali so'z boyligini oshirish va nutq madaniyatini rivojlantirish mumkin. Shu nuqtai nazardan, antonimiya tilning semantik, stilistik va kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

XULOSA

Antonimiya hodisasi tilning semantik, stilistik va kommunikativ tizimida muhim o'rin tutadi. Qarama-qarshi so'zlar va iboralar nutqni tushunarli, ta'sirli va

estetik jihatdan boy qiladi, fikrlarni aniqlik bilan ifodalashga xizmat qiladi. Antonimiya nafaqat soʻzlar darajasida, balki ibora, gap va matn darajasida ham yuzaga keladi, shuningdek, inson tafakkuri va ijtimoiy tajribani aks ettiradi. Lingvistik tadqiqotlar, zamonaviy korpuslar va pedagogik yondashuvlar antonimiyaning nazariy va amaliy ahamiyatini oshirish imkonini beradi. Sh u bois, antonimiya hodisasi tilni oʻrganishda, nutq madaniyatini rivojlantirishda va kommunikativ jarayonlarda asosiy vosita sifatida qadrlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akhmanova, O.S. Leksikologiya sovremennogo russkogo yazyka. Moskva: Vysshaya shkola, 2006.
2. Alefirenko, V.V. Lingvisticheskiye protivopozhnosti i antonimiya. Moskva: Nauka, 2003.
3. Cruse, D.A. Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 2004.
4. Гамкрелидзе, Т.М. Современная лексикология английского языка. Тбилиси, 2001.
5. Jakobson, R. Linguistics and Poetics. In: *Selected Writings*, The Hague: Mouton, 1962.
6. Левина, М.Н. Семантика и лексическая структура слова. Санкт-Петербург: Питер, 2005.
7. Lyons, J. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
8. Милчина, Е.А. Антонимия в современном русском языке. Москва: Издательство Московского университета, 2010.
9. Nida, E.A., Taber, C.R. The Theory and Practice of Translation. Leiden: Brill, 2003.
10. Сафиуллин, Р.Х. Семантика и синтаксис современного узбекского языка. Ташкент: Fan, 2008.